

Yetişkinlere Göre Yetişkin Din Eğitimi

Hasan DAM, Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Atıf/©– Dam, H. (2003). Yetişkinlere göre yetişkin din eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 31-59

Özet– Bu makalede yetişkinlerin, yürütülmekte olan yetişkin din eğitimi etkinliklerine ve yetişkin din eğitimcisi rolünü üstlenen din görevlilerinin yeterliliklerine ilişkin görüşleri ve beklentileri ele alınmıştır. Araştırma Samsun'da bulunan 435 kişiden oluşan bir örneklem grubu üzerinde yapılmıştır. Araştırmada genel olarak yetişkinlerin dindarlık algılarının yüksek olduğu, ibadetleri yerine getirme oranlarında farklılıklar olduğu ve önemli ölçüde öğrenim gereksinimi duydukları, bunun yanında din görevlilerini meslekî bakımdan, insan ilişkileri ve eğitim metotları açısından yeterli bulmadıkları ve mevcut yetişkin din eğitimi uygulamalarını oldukça yetersiz buldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler– Yetişkin Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Halk Eğitimi, Din Görevlileri, Yetişkinler.

Yetişkin eğitiminin tarihini ilk insanla başlatmak mümkündür. Çünkü insanın olduğu her yerde, bugünkü anlamda olmasa da yaşamın devam ettirilebilmesi için bir eğitim-öğretim süreci mutlaka söz konusudur. Zira yetişkinlerin toplumsal güvenliklerini ve ekonomik verimliliklerini artırmak, değişen toplumsal ve ekonomik rollerine uyumlarını sağlamak için onların eği-

timine duyulan gereksinim insanlık tarihi kadar eskidir. İlk devirlerden itibaren büyük insanlar, filozoflar ve peygamberler hep yetişkinlerin eğitimi üzerinde durmuşlardır (Knowles, 1990). Yetişkinlere yönelik eğitim uygulamalarının bu kadar uzun bir tarihî geçmişi olmasına rağmen, dünyada yetişkin eğitimi yakın zamana kadar, yetişkinlere örgün eğitimin eksikliklerini gidermek amacıyla sunulan bir sosyal hizmet olarak anlaşılmıştır (Bülbül, 1991).

Başlangıçta dinî amaçlı etkinlikler olarak başlayan ve sanayi devrimiyle birlikte işçilerin eğitilmesine ve mesleki becerilerinin artırılmasına yönelik olarak devam edegelen yetişkin eğitimi faaliyetleri, yirminci yüzyıldan itibaren, sistemli ve bilimsel bir anlamda ele alınmaya başlanmış ve yetişkinlik dönemi ile ilgili bilimsel araştırmaların da artış göstermesiyle, yetişkinlerin, çocuklardan ve gençlerden farklı özelliklerinin olduğu ve yetişkin eğitiminin bu doğrultuda ele alınması gerektiği vurgulanmaya başlanmıştır.

Çocuk ve genç gelişimi ile ilgili çok sayıda ve detaylı çalışma bulunmasına rağmen (Mehmedoğlu, 2001), yetişkin gelişimi ve öğrenmesi ile ilgili çalışmaların oldukça yeni olması nedeniyle (Lowe, 1985) yetişkinlerin eğitiminde birtakım yanlış kanaatler etkin olmuştur. Örneğin, uzun süre yetişkinlikte fiziksel gerilemeyle birlikte zekânın da gerilediği, onların yeni şeyleri öğrenemeyecekleri, öğrenmenin gençlerin işi olduğu varsayılmıştır (Kidd, 1973; Cross, 1981). Yetişkinlik dönemi iyi bilinmediği için, onların eğitiminde de çocuklara öğretme sanatı ve bilimi anlamına gelen “pedagojik model” uygulana gelmiştir (Knowles, 1990).

Ancak yetişkin psikolojisiyle ilgili araştırmalar göstermiştir ki, zekâ düzeyleri yaşla birlikte belirgin bir şekilde düşmemekte, yeterli zaman ve uygun ortam hazırlandığında yetişkinler de gençler kadar etkili öğrenebilmektedir (Onur, 1997; Duman, 2000; Köylü, 2000a; Kılavuz, 2003). Yetişkinlerin gelişim ödevleri, öğrenim gereksinimleri ve öğrenmeye ilişkin özellikleri çocuk ve gençlerinkinden farklıdır. Bu farklılık, yetişkin din eğitiminin amaçlarının belirlenmesinde, konuların seçiminde ve uygulanacak öğretim yöntem ve tekniklerinde de farklılaşmayı zorunlu kılmaktadır. Aksi hâlde yetişkinlerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermeyen, onların gelişim ve öğrenme özelliklerine dayanmayan eğitim etkinliklerinden istenilen sonucun elde edilmesi mümkün olmayacaktır.

Bu makalede yürütülen yetişkin din eğitimi etkinliklerinin, yetişkinlerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine ne ölçüde cevap verebildiğini ortaya koyabilmek amacıyla, onların yetişkin din eğitimi uygulamalarına ve din görevlilerine ilişkin değerlendirmeleri ele alınmış ve bu değerlendirmeler ışığında yetişkin din eğitimini daha etkin kılıcı öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemi, Samsun'da yetişkinlik döneminde bulunan tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilmiş 435 yetişkin birey oluşturmaktadır. Örneklem seçimi yaş kotasına göre yapılmıştır. Örneklemi oluşturan yaş gruplarının, 1985 ve 1990 yılları nüfus sayımı ortalamasına göre oransal dağılımı şöyledir: 20-29 yaş %20, 30-39 yaş %15, 40-60 yaş %18, 60 ve yukarı yaş %7.5.

Bilgilerin Toplanması

Araştırmada, bu alanda yapılmış teorik çalışmaların yanında asıl veri kaynağı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Problem alanına ilişkin yeterli verileri sağlayacağı düşünülen sorularla oluşturulan anket formu hazırlandıktan sonra bir ön uygulamaya tabi tutulmuş, böylece denekler tarafından anlaşılmayan, yanlış anlaşılan ya da verilen cevapların araştırmaya hizmet etmediği görülen sorular çıkartılmış veya düzeltilmiştir. Ayrıca uzman görüşleri doğrultusunda anket formuna son şekli verilmiştir. Anketlerin uygulamaları 1999-2000 yılında gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Uygulama yapılmadan önce deneklere araştırmanın amacı ve anket formunun nasıl doldurulacağı hakkında açıklamalar yapılmış, uygulama sırasında deneklerin soruları cevaplandırılmıştır.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Yetişkinlere uygulanan anketlerden elde edilen veriler tasnif edildikten sonra bilgisayara kodlanmış ve SPSS istatistik programıyla değerlendirilmiştir. Ankete katılan yetişkinlerin yaş grupları dikkate alınarak karşılaştırma tabloları alınmıştır. Tabloların yorumlanmasında, önce frekans bilgileri verilmiş daha sonra da gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Verilerin analizinde değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla X^2 (Kaykare) tekniği kullanılmıştır.

Değişkenler arasındaki farkın önem kontrolü için manidarlık düzeyi asgari $p=0,05$ olarak alınmıştır. Ancak daha yüksek (0,01 ve 0,001) manidarlık düzeylerinde önemli olanlar da tablolarda belirtilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Ankete Katılan Yetişkinlerle İlgili Bilgiler

Yaşlara Göre Dağılım

Ankete katılanların % 41.1'ini 20-29 yaş, % 29'unu 30-39 yaş, % 20.7'sini 40-59 yaş, % 3.7'sini de 60 ve yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Bu sınıflama yetişkinlik döneminin gelişim basamaklarına göre yapılmıştır. Bu bağlamda 20-29 yaş grubu ilk yetişkinlik geçişini, 30-39 yaş grubu ilk yetişkinlik, 40-59 yaş grubu orta yetişkinlik, 60 ve yukarısı yaş grubu da son yetişkinlik (yaşlılık) dönemlerini temsil etmektedir (Levinson, 1988).

Cinsiyete Göre Dağılım

Ankete katılanların yaklaşık % 70'ini, erkekler, % 30'unu kadınlar oluşturmaktadır. Yetişkin din eğitimi uygulamaları daha çok vaaz ve hutbe ağırlıklı olduğundan ve bu etkinliklere daha çok erkekler muhatap olduğundan, onlara daha fazla yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Nitekim bu yürütülmekte olan din eğitimi etkinliklerinin değerlendirilebilmesi açısından da gereklidir.

Ankete katılan deneklerin % 1.6'sını okur-yazar olmayanlar, % 22.6'sını ilkokul mezunu, % 13.4'ünü ortaokul mezunu, % 28.3'ünü lise mezunu, % 34.1'ini ise üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır.

Yetişkinlerin İbadet Hayatı

Burada sadece yetişkinlerin ibadet durumları ve ibadetler arasında uygulama farklılıkları olup olmadığı noktasında bize yeterli fikir vereceği düşünülen namaz ve oruç ibadetleri ile ilgili veriler değerlendirilmiştir.

Namaz

- 1-Her gün beş vakit namazı kılarım.
- 2-Vakit namazlarını ara sıra kılarım.
- 3-Sadece Cuma ve bayram namazlarını kılarım.
- 4-Hiç namaz kılmıyorum.

Oruç

- 1- Ramazan ayının tamamında ve bazı kutsal günlerde tutarım.
- 2-Sadece Ramazan ayında oruç tutarım.
- 3-Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım/Oruç tutmam.

Tablo: 1

Ankete Katılanların Namaz Kılma ve Oruç Tutma İle İlgili Durumları

Yaş	N/%	Namaz				Oruç		
		1	2	3	4	1	2	3
20-29	N	72	61	21	23	108	65	6
	%	40,7	34,5	11,9	13,0	60,3	36,3	3,4
30-39	N	62	40	13	11	67	54	5
	%	49,2	31,7	10,3	8,7	53,2	42,9	4,0
40-59	N	53	21	10	5	53	33	4
	%	59,6	23,6	11,2	5,6	58,9	36,7	4,4
60 ve yukarı	N	32	5	2	1	27	11	2
	%	80,0	12,5	5,0	2,5	67,5	27,5	5,0
Toplam	N	219	127	46	40	255	163	17
	%	50,7	29,4	10,6	9,3	58,6	37,5	3,9

Namaz: $X^2 = 25,836$

SD=9

 $p=0,00$ $p<0,01$ ÖnemliOruç: $X^2 = 3,714$

SD=6

 $p=0,715$ $p>0,05$ Önemsiz

Seçenekler

Namaz kılma ile ilgili soruya cevap veren deneklerin % 50.7 gibi büyük bir kısmı her gün beş vakit namazı kıldığını, % 29.4'ü, vakit namazlarını ara sıra kıldıklarını, % 10.6'sı sadece Cuma ve bayram namazlarını kıldıklarını, vakit namazı kılamadıklarını ifade ederlerken, % 9.3'ü ise hiç namaz kılamadıklarını söylemişlerdir.

Yapılan Kaykare analizi sonucu (0,01) manidarlık düzeyinde, namaz kılma durumu ile yaş grupları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu ve namaz kılma durumu açısından yaş grupları arasında görülen farklılığın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Tablonun karşılaştırma verilerine bakıldığında, toplumda var olan yaygın kanaate uygun olarak, yaş yükseldikçe, beş vakit namaz kılma oranının arttığı görülmektedir.

Oruç ibadeti konusunda ise deneklerin % 58.6 gibi büyük bir kısmı ramazan ayının tamamında ve bazı kutsal günlerde oruç tuttıklarını söylerken, % 37.5'i ise sadece ramazan ayında oruç tuttıklarını ifade etmişlerdir. Ramazan'da ara sıra oruç tuttuğunu ya da hiç oruç tutmadığını söyleyenlerin oranı ise % 3.9'dur. Buna göre ankete katılan deneklerin neredeyse tamamına yakınının (% 96.1) oruç tuttuğu söylenebilir. Yapılan Kaykare analizi sonucu oruç tutma ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Namaz kılma açısından yaş büyüdükçe namaz kılma oranının artması ya da bunun tersine yaş küçüldükçe namaz kılmama oranının artması ve bu konuda yaş

değerler
eğitimi
dergisi

grupları arasındaki farkın önemli çıkmasına karşılık oruç tutma açısından tüm yaş gruplarında oruç tutma oranının yüksek çıkması fazla şaşırtıcı olmamalıdır. Zira Ramazan aylarında ve bayram namazlarında camilerin dolup taşması bunun açık bir göstergesidir. Nitekim farklı örneklem grupları üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar da bireylerin namaz ibadetinin aksine oruç ibadetine karşı daha hassas olduklarını ortaya koymaktadır (Fırat, 1997; Karaman, 2000; Uysal, 1996).

Oruç ibadetine bağlılığın, namaza olan bağlılığa oranla daha fazla olmasında kuşkusuz namazın günlük yaşayışın belli alanlarında düzenli olarak tekrar edilmesine karşılık, orucun yılda yalnızca bir ay olmasının payı büyüktür (Günay, 1978). Ayrıca oruç ibadetine bağlılığın yüksek oranda çıkmasında, orucun toplumsal boyutunun daha yoğun hissedilmesinin yanında, bunun halk tarafından dindarlığın en önemli ve yeterli göstergelerinden birisi olarak algılanmasının da payı olsa gerektir.

Yetişkinlerin Dinî Bilgi Durumlarına İlişkin Algıları

Dinî tutum ve davranışların en önemli boyutunu dinî bilgi oluşturmaktadır. Birey, formal ve informal eğitim süreçlerinde edinmiş olduğu dinî bilgilerinin üzerine dinî tutum ve davranışlarını oluşturmaktadır. Kişinin sahip olduğu dinî bilginin mahiyeti onun dinî tutum ve davranışlarının olumlu veya olumsuz yönde gelişmesine etki etmektedir. Kişinin dinî bilgileri ne kadar yeterli ise dinî tutumu da o derecede gerçekçi ve sağlam olacaktır (Kaya, 1998).

Tablo: 2					
<i>Ankete Katılanların Dinî Bilgi Durumlarına Göre Dağılımı</i>					
Yaş	N/%	Dinî Bilgi Durumu			Toplam
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz	
20-29	N	18	105	55	178
	%	10,1	59,0	30,9	100,0
30-39	N	24	65	37	126
	%	19,0	51,6	29,4	100,0
40-59	N	21	52	17	90
	%	23,3	57,8	18,9	100,0
60 ve yukarı	N	7	20	13	40
	%	17,5	50,0	32,5	100,0
Toplam	N	70	242	122	434
	%	16,1	55,8	28,1	100,0

$X^2 = 12,193$

SD=6

$p=0,058$

$p>0,05$ Önemsiz

Ancak şunu ifade etmek gerekir ki yetişkinlerin sahip oldukları bilgilerin düzeyini ve gerçeklere dayanıp dayanmadığını ölçmek araştırma sınırlarımız dahilinde değildir. Bu nedenle araştırmaya katılanların kendilerine göre dinî bilgi durumlarını nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaya çalıştık. Elde edilen bulgular tablo: 2'de gösterilmiştir.

Tablonun frekans dağılımına göre; deneklerin % 16.1'i dinî bilgiler açısından kendilerini yeterli görürken, % 55.8 gibi büyük bir çoğunluğu kısmen yeterli görmekte, % 28.1'i ise kendisini yetersiz görmektedir. Buna göre ankete katılan yetişkinlerin büyük bir kısmının dinî bilgi açısından kendilerini yeterli görmedikleri ve önemli ölçüde öğrenme gereksinimi içinde bulundukları söylenebilir.

Yapılan Kaykare analizi sonucu 0,05 manidarlık düzeyinde yetişkinlerin dinî bilgi durumlarıyla yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ankete Katılan Yetişkinlerin Yetişkin Din Eğitimi Faaliyetlerine İlişkin Değerlendirmeleri

Ülkemizde, yaygın din eğitimi kapsamında yürütülen yetişkinlerin din eğitimi görevini resmî olarak Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmektedir. 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı kanunla yeni bir düzenlemeye tabi tutulan Başkanlık, "İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek"le yükümlüdür.¹ Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu aydınlatma görevini camilerde ve cami dışında yürüttüğü çalışmalarla yerine getirmeye çalışmaktadır. Camilerde hutbe ve vaazlarla, cami dışında da Kur'an kursları, hizmet içi eğitim faaliyetleri, cezaevi vaazları, irşat ekipleri, konferanslar ve yayın hizmetleriyle bu görevini yerine getirmektedir.

Modernleşme süreciyle birlikte kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlık kazanması sonucu, kitle iletişim araçları da toplumun dinî kültürünün gelişmesinde önemli bir etken hâline gelmiştir.

Bu bölümde yetişkinlerin, yetişkin din eğitimi faaliyetlerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin görüşleri ve değerlendirmeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yetişkinlerin, Din Görevlilerini Meslekî Açıdan Yeterli Bulma Durumu

Tablonun frekans verilerine göre deneklerin % 12'si din görevlilerinin meslekî açıdan yeterli olduğunu ifade ederken, % 43.1'i kısmen yeterli olduğunu

¹ <http://www.diyanet.gov.tr/tanitim/tablo.html>

Tablo: 3*Ankete Katılanların Din Görevlilerini Meslekî Açidan Yeterli Bulma Durumuna Göre Dağılımı*

Yaş	N/%	Din Görevlilerini Meslekî Açidan Yeterli Buluyor musunuz?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Fikrim yok	
20-29	N	14	67	74	23	178
	%	7,9	37,6	41,6	12,9	100,0
30-39	N	12	45	56	13	126
	%	9,5	35,7	44,4	10,3	100,0
40-59	N	17	26	39	8	90
	%	18,9	28,9	43,3	8,9	100,0
60 ve yukarı	N	9	9	18	4	40
	%	22,5	22,5	45,0	10,0	100,0
Toplam	N	52	147	187	48	434
	%	12,0	33,9	43,1	11,1	100,0

 $X^2 = 14,718$

SD=9

 $p=0,099$ $p>0,05$ Önemsiz

nu, % 33.9'u ise yeterli olmadığını söylemişlerdir. Deneklerin % 11.1'i bu konuda fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir.

Kısmen yeterli bulmanın yetersizliği de içerdiği göz önüne alındığında deneklerin büyük bir kısmının, din görevlilerini meslekî açıdan yeterli bulmadıkları söylenebilir. Buyrukçu'nun araştırmasında, hem din görevlileri hem de cemaat, din görevlilerini meslekî açıdan yeterli bulmamaktadır (Buyrukçu, 1995). Keyifli de araştırmasında, imam-hatiplerin sadece % 24.8'inin görevlerini yerine getirmede eğitim düzeylerini yeterli bulduğunu, diğerlerininse yetersiz veya kısmen yeterli bulduklarını tespit etmiştir (Keyifli, 1997). Başka araştırma sonuçları da bu bulguları desteklemektedir (Uygun, 1992; Yılgin, 1997). Bu durum yetişkin din eğitimi sürecinde ele alınması gereken en önemli hususlardan birisini teşkil etmektedir.

Her ne kadar frekans olarak, din görevlilerini yeterli bulma oranı yaş düzeyi yükseldikçe, yeterli bulmama oranı da yaş düzeyi düştükçe artıyor görünse de, Kaykare analizi sonucuna göre 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamadığı için, din görevlilerini meslekî açıdan yeterli bulma durumu ile yaş grupları arasında bir farklılığın olduğu söylenemez.

Yetişkinlere Göre Din Görevlilerinin Yetersizlik Alanları ve Nedenleri

Yetişkinlerin, din görevlilerini yetersiz bulmasının nedenlerini ve hangi açılardan yetersiz bulduklarını tespit edebilmek amacıyla açık uçlu bir soru sorulmuştur. Yetişkinlerin, din görevlilerini yetersiz bulduğu hususlar şunlardır:

- (i) *Bilgi, Kültür ve Hitabet Eksikliği*: Din görevlilerini meslekî açıdan yetersiz olarak nitelendiren deneklerin büyük bir çoğunluğu (% 45) onların, alan bilgisi, genel kültür ve hitabet yeteneği açısından yetersiz olduklarına dikkat çekmişlerdir. Yetişkinlerin bu konuda verdikleri cevapların bir kısmı şu şekildedir: *“Bir çok hususta yeterli bilgiye sahip değiller/ Kendilerini yenilemiyorlar/ Bilgilerini unutuyorlar, tazelemek zahmetinde bulunmuyorlar, sorulan sorular karşısında güç duruma düşüyorlar/ Çok yüzeysel ve genelde bilinen şeyleri aktarıyorlar/ Hitabet sanatını pek bilmiyorlar; dini bilgilerini topluma güzel sunamıyorlar.”*
- (ii) *Formasyon Eksikliği*: Yetişkin din eğitimi faaliyetini yürüten kişilerin sahip olması gereken en önemli niteliklerden birisi de formasyondur. Eğitimde alan bilgisi kadar, o bilgiyi hedef kitleye aktarabilme becerisi de önem arz etmektedir. Formasyon sahibi eğitimci, hedef kitlenin bilgi birikimini, kültürünü, yaşını, zekâsını ve psikolojik durumunu dikkate alarak elindeki bilgiyi en iyi şekilde aktarmaya çalışır (Köylü, 2002). Yaygın din eğitimi alanında çalışan din eğitimcisinin, örgün din eğitimi alanında çalışan din eğitimcisine göre daha fazla formasyon ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çünkü örgün eğitim kurumunda çalışan din eğitimcisinin muhatabı çocuklar ve gençlerdir. Bu nedenle yüksek öğretimde aldıkları pedagojik formasyon onların bu gereksinimlerini önemli ölçüde karşılamaktadır. Ancak yaygın din eğitimi alanında çalışan din eğitimcisinin muhatapları ise çocuklar, gençler ve yetişkinlerdir. Bu nedenle onlar “çocuklara öğretme sanatı ve bilimi” anlamına gelen pedagojik formasyon kadar hatta daha fazla “yetişkinlerin öğrenmelerine yardım etme sanatı ya da bilimi” demek olan *andragojik formasyona* gereksinim duymaktadırlar. Ancak mevcut duruma bakıldığında daha fazla formasyona ihtiyacı olanların çok az formasyon sahibi olduklarını ya da hiç formasyona sahip olmadıklarını görmek oldukça üzücüdür.
- Din görevlilerini meslekî açıdan yetersiz bulan deneklerin yaklaşık % 35’i onların formasyon eksikliğine dikkat çekmiştir. Deneklerin verdikleri cevapların bir kısmı şöyledir: *“Bilgileri olsa bile insanlara yaklaşım hususunda kesinlikle çok yanlışlar/ Bildiklerini tam anlamıyla aktarmıyorlar, iletişim kurma yetersizliği var/ İnsanlara nasıl yaklaşılacağıının bilinmediğine inanıyorum/ İnsanlara psikolojik olarak uygun bir tarzda yaklaşamıyorlar, karşındakileri yargılayarak konuşuyorlar.”*
- (iii) *Söz-Davranış Uyumsuzluğu*: Ankete katılan yetişkinlerin din görevlilerinde müşahade ettikleri en önemli eksiklerden birisi de söz-davranış uyum-

suzluğudur. Deneklerin yaklaşık % 23'ü, din görevlilerinin sözleri ile davranışları arasında uyumsuzluk olduğunu ifade etmiştir. Bildiğini, inandığını ve söylediğini yapmak ve yaşamak, davranışlarıyla insanlara örnek olmak başta din görevlilerinin en çok riayet etmeleri gereken husustur (2/Bakara, 44; 61/Saf, 2-3; 33/Ahzab, 21). Çünkü kişi ne kadar bilgili olursa olsun, karşısındaki insana ne kadar etkili bir şekilde sunarsa sunsun, eğer söylediğine kendisi uymazsa etkili olması pek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı, eleman seçerken sadece bilgi açısından değil, kişilik ve karakter açısından da bir değerlendirme yapmalıdır.

Deneklerin, din görevlilerinin söz ve davranışlarının uyumadığına ilişkin ifadelerinin bir kısmı şöyledir: “*İmamlar itikat, ahlâk ve bilgi yönünden çok zayıf; bize söylediklerini kendileri yapmıyorlar/ Kişi ilâhiyat fakültesini bitirmiş, namaz bile kılmıyor; ‘cumartesi-pazar ezan okumam, benim hafta tatilim’ diyen hocalar var/ Davranışlarıyla topluma örnek olması gereken din görevlilerinin bu görevin sorumluluklarını bilmeleri gerekiyor.*”

- (iv) *Olumsuz Meslek Algısı*: Din görevlilerini meslekî açıdan yetersiz olarak değerlendiren deneklerin % 12'si, din görevlilerinin mesleklerini sevmediklerini ve gereken önemi vermediklerini ifade etmişlerdir. Oysa bir işte başarılı olmanın ve ilerlemenin yolu o işi sevmekten ve benimsemekten geçer. Yaptığı işi sevmeyen kişinin kendini geliştirmesi, başarılı olması ve insanlara yararlı olması mümkün değildir. Yetişkinlerin, din görevlilerinin meslek algılarına ilişkin eleştirilerini şu şekilde özetlemek mümkündür: “*Bu görevi meslek olarak görüyorlar ve para için yapıyorlar/ İşimiz bitse de eve gitsek diye düşünüyorlar/ Yeterli ilgi ve alâka göstermiyorlar/ Günümüzde meslek seçimi mecburiyetten yapıldığı için bu işi zorunluluktan yapan din görevlileri ister istemez yetersiz ve itici oluyorlar.*”

- (v) *Sosyal İlişki Yetersizliği*: Temel görevi toplumu din konusunda aydınlatmak olan din görevlilerinin, doğal olarak içinde bulundukları toplumu çok iyi tanımaları, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın, sürekli, samimi ve yakın ilişki kurarak onların her türlü sorunlarıyla yakından ilgilenmeleri gerekmektedir. Ancak ankete katılan yetişkinlerin ifadelerinden, din görevlilerinin sosyal ilişkiler noktasında da önemli eksikliklerinin olduğu anlaşılmaktadır. İşte bazı örnekler: “*Cemaat ve toplumla ilişkileri zayıf/ İnsanlarla ilişki kurma metotlarını bilmiyorlar, bilgisizlikten kaynaklanan kendine güvensizlik var/ Cemaatle ilişkileri eksik. Toplumun problemleri*

ile ilgilenmiyorlar/ Din görevlilerini namaz harici bulmak zor / ‘İnsanlar camiye niye gelmiyorlar?’ diye hiç soruyorlar mı acaba? Cemaatten dışarı çıkmaları gerekiyor.”

(vi) *Kısıtlanma:* Ankete katılan yetişkinler, din görevlilerinin gerek devlet memuru olmalarından, gerek bağlı oldukları kurumdan gerekse başka nedenlerden kaynaklanan çeşitli sınırlamalar ve çekinceler nedeniyle görevlerini tam manasıyla yerine getiremediklerini ifade etmişlerdir. İşte bazı örnekler: *“Sorulara kaçamak cevap veriyorlar/ Kanunî sınırlamalar sebebiyle yetersiz kalıyorlar/ Gerçekten inanılan ve söylenmesi gerekenler söylenmediği için yapmacık kalıyor/ Bazı şeyleri konuşmaktan çekiniyorlar. Kimi zaman İslâm’la bağdaşmayan şeyler söylüyorlar/ Din adamları baskı ve ceza korkusuyla dini olduğu gibi anlatamıyorlar.”*

(vii) *Günün Şartlarına Göre Çözüm Getirememe:* Yetişkinlerin, din görevlilerini yetersiz buldukları hususlardan birisi de onların, sorunlarına günün şartlarına göre çözüm getirememeleridir. Yukarıda da ifade edildiği gibi eğitim düzeyi, bilgi ve kültür seviyesi yeterli olmayan kişinin, sorunlara içinde bulundukları şartlara göre doğru, akılcı ve gerçekçi çözümler getirmesi beklenemez. Artık günümüzde salt anlamda çok şey bilen, bilgileri ezberleyen değil, bilgiyi işleyebilen, dönüştürebilen ve farklı durumlarda kullanabilen bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Din görevlilerini meslekî açıdan yetersiz olarak değerlendiren yetişkinler gerekçelerini şöyle ifade ediyorlar: *“Din ile ilgili sorunları içinde bulundukları zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak çözemiyorlar/ Özellikle imamlar lise mezunu oldukları için olayları dar bir çerçevede değerlendiriyorlar. Sonuçta arayış içindeki insanlara cevap veremedikleri için onların camiden uzaklaşmasına neden oluyorlar. Onlar sadece kalıplaşmış olarak camiye gelenlere hitap edebiliyorlar.”*

Görüldüğü gibi yetişkinlerin büyük çoğunluğu, din görevlilerini meslekî açıdan yeterli bulmamakta, bu durum da, yetişkin din eğitimi faaliyetlerini etkisiz ve verimsiz kılmaktadır. Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki, din görevlilerinin meslekî yeterliliklerini değerlendirirken tek taraflı yaklaşmamak gerekir. Din görevlilerinin bütün bu eksikliklerini söylerken, onların içinde bulundukları şartları da değerlendirmek ve dikkate almak gerekmektedir. Örneğin maddî yetersizlikler meslekleri ile ilgili gelişmeleri takip edememelerine, ilgi ve isteklerinin azalmasına, gelir getirici ek işlerde çalışmalarına, mevlit, cenaze, nikah gibi dinî etkinliklerin parayla yapılmasına

Tablo: 4

Ankete Katılanların Dinî Konularla İlgili Karşılaştıkları Problemlerin Çözümü İçin Müracaat Ettikleri Yerlere Göre Dağılımı

Yaş	N/%	Dinsel Problemlerin Çözümü İçin Müracaat Yeri				Toplam
		1	2	3	4	
20-29	N	13	15	73	76	177
	%	7,3	8,5	41,2	42,9	100,0
30-39	N	16	11	44	53	124
	%	12,9	8,9	35,5	42,7	100,0
40-59	N	16	18	30	25	89
	%	18,0	20,2	33,7	28,1	100,0
60 ve yukarı	N	6	10	12	12	40
	%	15,0	25,0	30,0	30,0	100,0
Toplam	N	51	54	159	166	430
	%	11,9	12,6	37,0	38,6	100,0

 $X^2 = 25,543$
 $SD=9$
 $p=0,002$
 $p<0,01$ Önemli

vb. pek çok sorunların yaşanmasına bir gerekçe teşkil edebilmektedir (Köylü, 2000b; Bayraktar, 1997; Buyrukçu, 1996). Bu nedenle bir taraftan din görevlilerini geliştirici ve seviyesini yükseltici tedbirler alırken diğer taraftan da onların karşı karşıya bulundukları problemleri çözüme kavuşturmak gerekmektedir. Bunun için de her şeyden önce bu mesleğin toplum nezdindeki itibarını yükseltmek gerekmektedir.

Yetişkinlerin Dinî Konularla İlgili Karşılaştıkları Problemlerin Çözümü İçin Müracaat Ettikleri Yerler

Seçenekler:

- (i) Müftülüğe sorarım.
- (ii) Cami görevlilerine sorarım.
- (iii) Çevremde dinî bilgisine güvendiğim kişilere sorarım.
- (iv) Kitaplardan kendim araştırırım.

“Dinî konularla ilgili herhangi bir problemle karşılaştığınızda bunun çözümü için ya da yeni bir şeyler öğrenmek için en çok nerelere müracaat ediyorsunuz?” şeklindeki soruya deneklerin % 38,6’sı öncelikle kendisinin araştırarak bu ihtiyacını gidermeye çalıştığını söylemiş, % 37’si çevresinde dinî bilgisine güvendiği kişilere sorduğunu, % 12,6’sı cami görevlilerine, % 11,9’u ise müftülüğe sorduğunu ifade etmiştir.

Yapılan Kaykare analizi sonucu, yetişkinlerin dinî konularla ilgili herhangi bir problemle karşılaştıklarında bunun çözümü için müracaat ettikleri yerler ile yaş grupları arasındaki ilişki, 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablonun frekans verilerine göre, din ile ilgili herhangi bir problemle karşılaştıklarında bunun çözümü için öncelikle “kitaplardan kendim araştırırım” diyen yetişkinlerin oldukça yüksek çıkması sevindiricidir. Zaten yetişkin din eğitiminin temel hedeflerinden birisi de, yetişkinlere çeşitli dinî bilgi ve beceriler kazandırmanın yanında, onları öğrenmeyi seven ve kendi kendilerine öğrenme becerisini kazanan kişiler olarak yetiştirmektir. Sonucun böyle çıkmasında örneklem grubumuzun genel olarak eğitim seviyesinin yüksek olmasının bir payı olabilir. Ancak burada dikkat çekici olan ve üzerinde durulması gereken husus, din görevlilerine gösterilen ilginin ve duyulan güvenin düşüklüğüdür. Genel olarak ankete katılanların her hangi bir öğrenme ihtiyacında müftülüğe ve cami görevlilerine ya üçüncü sırada müracaat ettikleri ya da hiç müracaat etmedikleri anlaşılmaktadır.

Yetişkinlerin, Vaaz ve Hutbeleri Bilgi Açısından Tatmin Edici Bulma Durumu

Yetişkinlerin, din görevlilerine ilişkin düşüncelerini aldıktan sonra onların, yetişkin din eğitiminin en önemli iki unsuru olan vaaz ve hutbeler konusundaki düşüncelerini ve değerlendirmelerini de almak istedik. Elde edilen veriler tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo: 5					
<i>Ankete Katılanların Vaaz ve Hutbeleri Bilgi Açısından Tatmin Edici Bulma Durumuna İlişkin Dağılımı</i>					
Yaş	N/%	Vaaz ve Hutbeleri Bilgi Açısından Tatmin Edici Buluyor musunuz?			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
20-29	N	40	47	85	172
	%	23,3	27,3	49,4	100,0
30-39	N	30	29	64	123
	%	24,4	23,6	52,0	100,0
40-59	N	30	11	45	86
	%	34,9	12,8	52,3	100,0
60 ve yukarı	N	13	5	22	40
Toplam	%	32,5	12,5	55,0	100,0
	N	113	92	216	421
	%	26,8	21,9	51,3	100,0

$X^2 = 11,262$

SD=6

$p=0,081$

$p>0,05$ Önemsiz

değerler
eğitimi
dergisi

Deneklerin % 26.8'i, dinledikleri vaaz ve hutbelerin, kendilerini bilgi açısından tatmin ettiğini söylerken, % 21.9'u tatmin etmediğini, % 51.3 gibi büyük bir çoğunluğu ise kısmen tatmin ettiğini belirtmişlerdir.

Kaykare analizi sonucuna göre, yetişkinlerin dinledikleri vaaz ve hutbeleri bilgi açısından tatmin edici bulma durumu ile yaş grupları arasında 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna göre, deneklerin büyük çoğunluğunun vaaz ve hutbeleri yeterli bulmadıkları söylenebilir.

Yetişkinlerin Vaaz ve Hutbeleri Bilgi Açısından Yeterli Bulmama Nedenleri

Dinlenen vaaz ve hutbelerin, yetişkinleri bilgi açısından ne derece tatmin edip etmediğini öğrendikten sonra, tatmin etmediğini söyleyenlerin, tatmin etmeme gerekçelerini öğrenmek amacıyla açık uçlu bir soru sorulmuştur.

Dinledikleri vaaz ve hutbelerin kendilerini tatmin etmediğini söyleyen deneklerin % 30 gibi önemli bir kısmı hutbe ve vaaz konularının hep aynı, bilinen, basit, kalıplaşmış, güncel olmayan, doğrudan din ile ilgili olmayan, ihtiyacı karşılamayan konular olmasını en önemli gerekçe olarak göstermişlerdir. Yetişkinlerin konuyla ilgili bazı görüşleri şöyledir: *“Din adamları toplumun sorunlarından çok gereksiz konular işliyorlar/ Faydası olmayan, çok eski bilgilerden bahsediliyor/ Halkın anlayacağı dilden ve günlük hayatta kullanılabilecek şeylerin üzerinde durmalarını isterim/ Vaaz konularını başkaları belirlediği için, şu anla ilgili şeyler söylemiyorlar/ Biraz kendilerini geliştirip cemaata yeni bilgiler verilirse daha sağlıklı olur/ Hutbede Kızılay, trafik, orman haftası gibi şeyler istemiyorum, bana dinimi imanımı öğretsinler/ Konular çok klâsik, küçüklükten beri duyduğumuz şeyler tekrarlanıp duruyor; aynı şeyleri duymaktan bıktım/ Vaaz konuları benim problemlerimden çok uzak; konular günümüze göre yorumlanmıyor.”*

Görüldüğü gibi yetişkinlerin büyük bir çoğunluğu vaaz ve hutbe konularından memnun değildir. Daha önce de belirtildiği gibi vaaz ve hutbe konularının seçiminde güncel olmasına, bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Bunu gerçekleştirebilmek için de her il ve ilçe müftülüğü, bunun yanında her caminin imam-hatibi ve vaizi kendi bölgesindeki halkın öğrenim gereksinimlerinin tespit edilmesi için gerekli çabayı göstermelidir. Aksi hâlde yapılan faaliyetler, bir formalitenin yerine getirilmesinden öteye geçmeyecektir.

Bunun yanında yetişkinler, din görevlilerinin bilgilerinin yetersiz oluşunu, iyi hutbe ve vaaz hazırlayamamalarını, hitabet tarzlarının etkileyicilikten uzak oluşunu, olumlu şahsiyet ve karakter örnekleri sergileyememelerini, söyledikleri şeylere kendilerinin uymamalarını ve merkezî sistemle vaaz edilmesini vaaz ve hutbelerin etkinliğini azaltan sebepler olarak göstermektedirler. Deneklerin bir kısmı, bazen konuların yeterince anlaşılmadığını, bu nedenle soru sorma imkânı sağlanması gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Tablo: 6

Ankete Katılanların Kur'an-ı Kerim ve Temel Dinî Bilgilerin Öğretimi Amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılacak Bir Kursu Katılıp Katılmamalarına Göre Dağılımı

Yaş	N/%	Kur'an ve Temel Dinî Bilgilerin Öğretimi Amacıyla Diyanet Tarafından Açılacak Bir Kursu Katılıp Katılmama Durumu				Toplam
		Düzenli olarak katılıyorum	Zamanım oldukça katılıyorum	Katılmayı düşünmem	Başka	
20-29	N	30	105	38	6	179
	%	16,8	58,7	21,2	3,4	100,0
30-39	N	21	76	20	5	122
	%	17,2	62,3	16,4	4,1	100,0
40-59	N	14	57	16	1	88
	%	15,9	64,8	18,2	1,1	100,0
60 ve yukarı	N	12	22	5	1	40
	%	30,0	55,0	12,5	2,5	100,0
Toplam	N	77	260	79	13	429
	%	17,9	60,6	18,4	3,0	100,0

 $\chi^2 = 7,649$

SD=9

 $p=0,570$
 $p>0,05$

Yetişkinlerin Kur'an-ı Kerim ve Temel Dinî Bilgilerin Öğretimi Amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılacak Bir Kursu Katılıp Katılmama Durumu

Ankete katılanlara, “Kur'an-ı Kerim ve temel dinî bilgilerin öğretimi ya da dinî konularla ilgili öğrenim gereksinimlerini karşılamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından cami veya cami dışında herhangi bir ortamda kurs açılrsa devam etmeyi düşünür müsünüz?” şeklindeki soruya deneklerin % 17,9'u “düzenli olarak katılıyorum” % 60,6 gibi büyük bir çoğunluğu ise “za-

değerler
eğitimi
dergisi

manım oldukça katılmak isterim” cevabını vermiştir. Katılmayı düşünmediğini söyleyenlerin oranı ise, % 18.4’tür. Deneklerin % 3’ü ise, ‘başka’ seçeneğini işaretlemiştir. ‘Başka’ seçeneğine yazılan düşünceler ise sırasıyla şöyledir: *Konusuna göre, ilgimi çekerse katılırım/ kursu veren kişilere ve seviyeye bakarım/ Mollalar gelmeyecekse katılırım.*

Yapılan Kaykare analizine göre, Kur’an-ı Kerim ve temel dinî bilgilerin öğretimi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılacak bir kursa katılıp katılmama durumu ile yaş grupları arasında 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablonun frekansına göre deneklerin % 80 gibi çok büyük bir kısmının, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenecek böyle bir kursa katılabileceği anlaşılmaktadır. Bu önemli bir potansiyel olup, imkânlar ölçüsünde değerlendirilmesi gerekir. Ancak bu tür kurslar formalite gereği, bir faaliyet yapmış olmak için yapılmamalı, amaçlı, plânlı ve programlı olmalı ve yeterli dinî bilgiye, kültüre ve formasyona sahip kişiler tarafından yürütülmelidir. Aksi takdirde katılım fazla olmaz. Zaten deneklerden birisinin “*Diyanet yetkililerine bu taleple (kurs talebi) gittiğimizde ‘bu tür kurslara iştirak olmaz’ şeklinde saçma ve gerçek dışı bir cevap vermişlerdi*” şeklindeki açıklaması bunu açıkça gösteriyor. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı 2000 yılında il ve ilçe müftülükleri tarafından merkezî camilerde yürütülmek üzere halka ve din görevlilerine (imam-hatip ve müezzin-kayyım) “Cami Dersleri” adı altında çok güzel bir proje başlatmıştır.² Ancak görüştüğümüz din görevlileri, bu projenin, camilerde akşam dersi olarak bir süre uygulandığını, katılımın az olması ve katılanların da zaten caminin sürekli cemaati olması nedeniyle uygulamadan vazgeçildiğini ifade etmiştir.

Yetişkinlerin Televizyon Kanallarındaki Dinî İçerikli Programları Yeterli Bulma Durumu

Tabloda da görüldüğü gibi deneklerin % 10.3’ü televizyon kanallarındaki dinî içerikli programları yeterli bulurken % 34’ü kısmen yeterli olduğunu, % 55.7’si ise yetersiz olduğunu söylemiştir.

Bu verilere göre ankete katılanların büyük çoğunluğu, televizyon kanallarındaki dinî içerikli programların yetersiz olduğunu düşünmektedir. Tablonun karşılaştırma verilerine göre televizyon kanallarındaki dinî içerikli programları yeterli bulanların oranı yaş düzeyi yükseldikçe artmakta, buna karşılık yetersiz olduğunu söyleyenlerin oranı da yaş düzeyi azaldıkça artmaktadır.

² <http://www.diyenet.gov.tr/duyurular/camiders.html>, 22.03.2002

Tablo: 7

Ankete Katılanların Televizyon Kanallarındaki Dinî İçerikli Programları Yeterli Bulma Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş	N/%	Televizyon Kanallarındaki Dinî İçerikli Programları Yeterli Bulma Durumu			Toplam Başka
		Yeterli	Kısmen yeterli	Yetersiz	
20-29	N	15	52	108	175
	%	8,6	29,7	61,7	100,0
30-39	N	12	39	74	125
	%	9,6	31,2	59,2	100,0
40-59	N	8	40	40	88
	%	9,1	45,5	45,5	100,0
60 ve yukarı	N	9	14	16	39
	%	23,1	35,9	41,0	100,0
Toplam	N	44	145	238	427
	%	10,3	34,0	55,7	100,0

 $X^2 = 16,121$
 $SD=6$
 $p=0,013$
 $p<0,05$ Önemli

Yapılan Kaykare analizi sonucuna göre televizyon kanallarındaki dinî içerikli programları yeterli bulma durumu ile yaş değişkenleri arasındaki ilişki 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

TV, Radyo ve Gazetelerdeki Dinî İçerikli Programların ve Yazıların Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Televizyon, radyo ve gazetelerdeki dinî içerikli program ve yazıların, yetişkinlerin dinî duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğunu öğrenmek amacıyla açık uçlu bir soru sorulmuştur. Verdikleri cevapları şu şekilde tasnif etmek mümkün olmuştur:

Olumlu Değerlendirmeler:

- Bilgilerim arttı.
- Yanlış bildiğim şeyleri düzeltme imkânı buldum.
- Daha kolay anlamayı sağlıyor.
- Olaylara farklı açılardan bakabilme yetisi kazandırdı.

Yetişkinlerin konuyla ilgili değerlendirmelerinden bazı örnekler: “Bilmediğimiz veya merak ettiğimiz bazı sorulara cevap buluyoruz/ Araştırma fırsatı bulamadığım konuları onlar vasıtasıyla öğrenmiş oluyorum/ Gazetelerdeki din ile ilgili şeylerden bir şeyler öğreniyorum / Eskiye göre daha bilinçli olmanı sağladı. Her söylenene inanmamam gerektiğini anladım/ Her konuda ol-

değerler
eğitimi
dergisi

duğu gibi dini konularda da çok sesliliğin öne çıkması iyi oldu. İnsanlar farklı bakış açılarıyla dini değerleri sorgulamaya başladılar/ İnsanı belli bir tarzda düşünmekten kurtarıyor.”

Olumsuz değerlendirmeler:

- Herkesin farklı görüşler öne sürmeleri nedeniyle kafamız karışıyor.
- Dinden ve din adamlarından soğutuyor.

Yetişkinlerin olumsuz değerlendirmelerinden bazı örnekler: “Aynı konuda farklı yorumlar yapılıyor, bu da insanların kafasını karıştırıyor/ Dini bilgiler ve konular tartışılırken konunun çok iyi belirlenmesi lazımdır. Büyük bir kitleye ulaşan yayınlarda, akademik çevreleri ilgilendiren konuşmalara yer verirken, dini bilgileri yeterli olmayan insanları düşünüp, kafalarını karıştırmamak lazım/ Genelde nerede değişik yorumlara açık konular var; onlar tartışılıyor. Onlar kesin ve net olmadığı için dini bilgisi eksik olan insanların kafasını karıştırıyor/ Cuma akşamları Yasin-i Şerif okurdum. Bazı hocaların açıklamalarından sonra bunu azalttım/ Din adına uzman olmayanların çıkması dini duygularda sıkıntı yaratıyor/ İnsanları dinden soğutuyor/ Kimlik arayışında olan gençlerin kafasını karıştırıyor ve dinden soğumalarına neden oluyor. Olumlu bir yönünü görmedim/ Reyting uğruna televizyonda konuşturulanlar (x, y, z) bizi kahrediyor.”

Yetişkinlerin, Televizyon ve Radyolarda Olmasını İstedikleri Din

Eğitime Yönelik Program Türleri

Yetişkinler, öncelikle radyo ve televizyonlarda iman, ibadet ve ahlak esaslarına yönelik, halkın anlayabileceği tarzda ve halkın öğrenim ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde ve sansasyonel değil, sahasında uzman olan kişilerin katılacağı programların olmasını istemektedir. Bunun dışında olması istenen programlar sırasıyla şöyledir: Halkın soru sorabileceği sorulu cevaplı programlar, dini içerikli filmler ve diziler, aile eğitime yönelik programlar, çocuk programları, sohbet tarzında programlar, açık oturum, skeç türü programlar, güncel problemlerin ele alındığı programlar, dini içerikli yarışma programları.

Sonuç ve Öneriler

1- Örneklem gurubumuzdaki yetişkinlerin genel olarak dinî inanç ve davranışlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bazı ibadetlere her yaş gurubundan katılımın çok yüksek düzeyde olması, bazı ibadetlere ise genelde ka-

tılımın düşük düzeyde gerçekleşmesi ve bunların da daha çok yaşlı kesimden oluşması, bu inanç ve davranışların daha çok geleneksel ve alışkanlık boyutunda olduğu izlenimini veriyor. Dolayısıyla yetişkinlerin, dinî bilgi, inanç ve davranış boyutlarında daha da bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

2- Yetişkinlerin büyük bir bölümü dinî bilgi açısından kendilerini yeterli görmediklerini ve çeşitli bakımlardan öğrenme gereksinimi içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu öğrenim ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılacak bir kursa yine büyük bir çoğunluk bazı şartlarla katılabileceklerini söylemişlerdir. Bu da yürütülen yetişkin din eğitimi faaliyetlerinin hem nicelik hem de nitelik yönünden yetersiz kaldığının bir göstergesidir. Yetişkinlerin bilgi eksikliklerinin farkında olması ve öğrenme isteği duymaları önemli bir motivasyon imkânıdır. Günümüzün çağdaş eğitiminde öğrenenlerin neyi öğreneceklerinden çok, neyi öğrenmek istediklerine önem verilmektedir. Bu da güdülenmeyi oluşturmaktadır (Z.Kaya, 2002). Bu motivasyon imkanı, yetişkin din eğitimi faaliyetlerinde mutlaka değerlendirilmelidir.

3- Yetişkinler tarafından, yetişkin din eğitimi hizmetini sunmakla görevli din görevlileri meslekî açıdan oldukça yetersiz görülmektedir. Yetişkin din eğitimi görevi, örgün eğitim kadar önemlidir ve ondan daha güçtür. Her şeyden önce gönüllü katılıma dayanmaktadır; dolayısıyla kişi, memnun olmadığı takdirde eğitimi kolay bir şekilde terk edebilmektedir. Hedef kitle çok heterojendir. Her yaştan, eğitim düzeyinden, meslek gurubundan, sosyo-kültürel durumdan oluşan bir hedef kitlenin öğrenim gereksinimlerini karşılamak oldukça güçtür. Diyanetin, bu yükün altından kalkabilmesi için çok kalifiye elemanlara ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere;

a- Mevcut personelin eğitim seviyesi yükseltilmelidir. Bu amaçla yürütülen hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim seminerlerinde, ağırlıklı olarak alan bilgisine yönelik dersler yer almakta, eğitimcilik formasyonuna, öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin dersler yer almamaktadır. Beşerî münasebetler gibi sınırlı sayıdaki derslere de aynı alan derslerine giren hocalar girdiğinden istenilen verim alınamamaktadır. Bu nedenle, Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim seminerlerinde, alan derslerinin yanında, halkla ilişkiler, insan psikolojisi, öğretim yöntem ve teknikleri, eğitim araç ve gereçleri gibi konularda dersler konulmalı ve bunların yürütülmesinde ilâhiyat fakültelerinden yararlanılmalıdır .

b- Belirli aralıklarla denetimler yapılmalıdır. Ancak bu denetimler mevcut uygulamada olduğu gibi, sadece din görevlisinin zamanında görevine gelip gelmediğine ya da caminin temiz olup olmadığına ilişkin olmamalı, bunla-

rın yanında, din görevlilerinin halkla ilişkilerinin iyi olup olmadığı, halkın kendilerinden memnun olup olmadığı, ne gibi eksikliklerinin görüldüğü tespit edilip mutlaka değerlendirilmelidir .

4- Din görevlileri meslekî yeterliliklerini artırmak, daha etkili ve verimli bir din hizmeti sunabilmek ve halkın gözündeki imajlarını düzeltebilmek için şu hususlara dikkat etmelidirler:

a- Eğitim düzeyi düşük olanlar, eğitim düzeylerini yükseltmek için gayret göstermeli, fakülte mezunu olanlar, mümkün olduğu kadar yüksek lisans ve doktora yapmanın yollarını aramalıdır. Sürekli okumalı, araştırmalı ve güncel olayları takip etmeye çalışmalıdır. İçinde bulundukları toplumu daha iyi anlayabilmek, anlaşılabilmek ve yararlı olabilmek için özellikle psikoloji, sosyal psikoloji ve öğretim yöntemleri gibi alanlarda kendilerini geliştirici çalışmalar yapmalıdır.

b- Bir işte başarılı olmanın temel şartı, kişinin yaptığı işi sevmesidir. Din görevlisi de yaptığı görevin ulviyetinin farkında olarak mesleğini sevmeli ve önem vermelidir. Mümkün mertebe ek işle uğraşmamalı, eğer uğraşmak zorunda kalıyorsa bunu görevini olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde yapmalıdır.

c- Din görevlileri “memur zihniyeti” ile hareket etmemelidir. Her ne kadar resmi olarak memur statüsünde olsalar da, halkın gözünde onlar namaz kıldırma memuru değil, din görevlisidir. Din görevlileri de sorumluluklarının bilincinde olarak -her ne kadar hakları olsa da-, tatil ve izin demeden halkın hizmetinde olmalı, “Bu gün izinliyim, ezan okumam” şeklinde bir düşünce taşımamalıdır.

5- Deneklerin büyük çoğunluğu, vaaz ve hutbeleri bilgi açısından yeterli bulmamaktadırlar. Yetişkinlerin vaaz ve hutbeleri yetersiz bulma nedenleri olarak; hutbe ve vaaz konularının hep aynı, bilinen, basit, kalıplaşmış, güncel olmayan, doğrudan din ile ilgili olmayan, ihtiyacı karşılamayan konular olmasını, din görevlilerinin bilgilerinin yetersiz oluşunu, iyi hutbe ve vaaz hazırlayamamalarını, hitabet tarzlarının etkileyicilikten uzak oluşunu, olumlu şahsiyet ve karakter örnekleri sergileyememelerini ve söyledikleri şeylere kendilerinin uymamalarını göstermektedirler. Bu nedenle hutbe ve vaaz konuları seçilirken dikkatli olunmalı, merkezden belirlenmiş, ya da önceden hazırlanmış, basit, bilinen, sürekli tekrar edilen, din ile doğrudan ilgili olmayan vaaz ve hutbeler sunulmamalı, kesinlikle bölgenin özellikleri ve cemaatin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Bu amaçla uzun vadede yetişkin din eğitimi alanında ihtiyaç saptayacak, program geliştirecek, değerlendirmeler yapacak ve mevcut imkânları düzenleyecek *yetişkin din eğitimcisi* uz-

man kadrolar oluşturulmalıdır. Ancak kısa vadede şu tedbirler alınmalıdır:

a- Müftülük veya cami görevlileri, kendi bölgelerindeki halkın öğrenim ihtiyaçlarını anket, mülakat, görüşme vb. yöntemlerle tespit etmelidir. Bununla birlikte, her caminin girişine bir “istek kutusu” konulabilir ve cemaatin öğrenmek istediği konuları ve sormak istediği soruları yazarak buralara koymaları istenebilir. Vaaz ve hutbe konuları ya da diğer öğretim etkinliklerinin muhteviyatı buradan elde edilen sonuçlara göre belirlenebilir.

b- Konular belirlendikten sonra ayrıntılı bir plân yapılmalı; ne zaman hangi konulardan bahsedileceği belirlenmelidir. Böylece, hem tekrarların önüne geçilmiş, hem de konu atlaması yapılmamış olur.

c- Her caminin girişine ve bölgede belirli merkezlere hutbe ve vaazlarda hangi camide hangi konuların ele alınacağını gösteren bir liste asılabilir. Böylece herkes, hangi konu ilgi ve ihtiyacını karşılıyorsa onu dinleme imkânına kavuşmuş olur.

6- Yetişkinlerin önemli bir kısmı, dinî konularla ilgili bazı problemlerini, utandığı ya da gizli kalmasını istediği için din görevlilerine sormadığını ifade etmiştir. Teknolojik imkânlardan yararlanılarak bu sorun giderilmeye çalışılmalıdır.

7- Kitle iletişim araçlarıyla yetişkin din eğitimi faaliyetlerine daha çok önem verilmeli, bu bağlamda dinî içerikli yayınların sayıları ve kaliteleri artırılmalıdır. Dinî konulara sadece Ramazan’da değil, her zaman yer verilmelidir. Ayrıca, özellikle televizyonlarda karşılıklı atışma ve sataşmaların yaşandığı, sürekli birbirine zıt fikirlerin ileri sürüldüğü dinî tartışmalar halkın kafasını karıştırmakta, yarar yerine zarar vermektedir. Böyle ihtilaflı konular, akademik çevrede tartışıldıktan sonra halkın önüne çıkarılmalıdır. Burada asıl sorumluluk televizyon programlarına katılan kişilere düşmektedir.

8- Dinî içerikli konferans, seminer, sohbet, kurs vb. etkinliklerin sayısı artırılmalı, yeri ve saati konusunda herkese ulaşacak şekilde ilân ve duyurular yapılmalıdır.

9- Etkin ve verimli bir yetişkin din eğitimi verebilmek için, mevcut uygulamaların eksik yönlerinin giderilmesi yanında, yeni yöntem arayışlarına da gitmek gerekiyor. Bu bağlamda şunlar yapılabilir:

a- Hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte kişisel bilgisayarların sayısında görülen büyük artış ve bilgisayar ağının hızlı gelişimi, yetişkin din eğitimi açısından bilgisayarı önemli bir araç haline getirmiştir. Eğitim ve öğretim

amaçlı olarak hazırlanan CD ve paket programlar vasıtasıyla çok miktarda bilgiye, sesli ve görüntülü bir şekilde ulaşmak mümkündür. Bunlar, sponsorlar vasıtasıyla ücretsiz olarak veya çok az bir maliyetle halka ulaştırılabilir.

Tek yönlü iletişim sağlamasının yanında çift yönlü iletişime de imkân sağlayan ve son zamanlarda ülkemizde oldukça yaygınlık kazanan internet ise, yetişkin din eğitime çağdaş bir boyut kazandıracaktır. Eğiticiler ya da kurumlar, kazandırmak istedikleri bilgi ve becerileri metin, ses ve görüntü olarak hazırlamış oldukları web sayfalarına aktarırlar. Böylece öğrenenler de istedikleri an bu bilgilere ulaşabilirler. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığının web sayfasının buna göre dizayn edilmesi yararlı olacaktır.

Elektronik posta (e-mail) sistemi, internette kişiler arasında haberleşme imkânı sağlar. E-mail yoluyla öğrenenler sorunlarını, isteklerini, duygu, düşünce ve beklentilerini öğretilere ya da kurumlara bildirebilir ve onlardan gerekli açıklamaları yine aynı yoldan alabilirler. E-mail kişiye özel olduğu ve yüz yüze bir iletişim sağlamadığı için birey hiç çekinmeden istediği soruyu ve konuyu sorabilir. Çünkü bazı durumlarda kişi, çeşitli çekincelerle yüz yüze konuşmaktan çekinebilir. Aynı durum eğitimci için de geçerlidir. O da çeşitli çekincelerden dolayı cevap vermekte veya açıklama yapmakta zorlanabilir. Bu açıdan e-mail önemli bir imkân sağlamaktadır.

Ayrıca, internette yazışmaya dayalı çift yönlü senkron iletişimin yanında, sesli ve görüntülü çift yönlü iletişim imkânı sunan programlar da mevcuttur. Bunlardan da yararlanma yoluna gidilmelidir.

Bu çerçevede her il ve ilçe müftülükleri bir web sayfası hazırlamalıdır. Böylece kendi bölgelerinin sorunlarına, bölge şartlarını da göz önüne alarak daha iyi çözüm getirebilirler. Bununla birlikte il müftülükleri ilçe müftülükleriyle daha iyi bir koordinasyon ve işbirliği imkânı elde etmiş olurlar.

b- Halkın dinî bilgi ihtiyacının karşılanması yanında, psikolojik ve sosyal pek çok konuda danışmanlık hizmeti vermek üzere müftülüklerde bir “alo müftülük” sistemi kurulabilir. Böylece çeşitli nedenlerle evinden çıkamayan ve evinde dinî bilgi almak isteyenler, nikahı, cenazesi olanlar ve herhangi bir nedenle dinî danışmanlığa ihtiyacı olanlar, bu numaradan rahatlıkla söz konusu hizmetlere ulaşabilir. Ancak bu hizmetler karşılığı ücret talep edilmemelidir.

c- Halkı dine ısındıracak ve din görevlileriyle halk arasındaki ilişkileri güçlendirecek bir etkinlik olarak müftülüklerde bir “sosyal servis birimi” kurulabilir. Müftülük, camilerdeki din görevlilerini görevlendirerek kendi böl-

gelerindeki ağır hastaları, kimsesi olmayan ya da bakıma ve yardıma muhtaç olan yaşlıları tespit ettirerek onların dinî ihtiyaçlarının yanında yiyecek, giyecek, yakacak vb. sağlık sorunlarıyla ilgilenebilir. Söz konusu etkinlik, her ne kadar onların resmî görevleri arasında yer almasa da, bunu dinî ve insanî-vicdanî bir görev olarak algılamak gerekiyor. Aynı zamanda yalnız ve bakıma muhtaç kimseler, gerekli görüldüğü takdirde cemaate de bildirilerek onların da konuya duyarlı olmaları ve kişisel ilgi göstermeleri sağlanabilir.

d- Caminin yakınında, halkın rahatlıkla girip çıkabileceği kültür merkezi niteliğinde bir birim oluşturulmalı, imam-hatipler çoğunlukla burada bulunmalı, zaman zaman müftüler de uğramalıdır. Çünkü halk, genellikle namaz haricinde din görevlilerini bulmanın çok zor olduğundan yakınmaktadır. Böylece karşılıklı tanışma, çeşitli konularda görüşme, tartışma ve bilgi alma imkânı doğacaktır. Ayrıca bu merkeze, kütüphane imkânı da sağlanarak, insanların boş zamanlarını değerlendirmelerine fırsat tanınmalıdır.

e- Vaazlarda veya diğer etkinliklerde teknolojik eğitim araçlarından yararlanılmalıdır. Bu bağlamda, tepegöz, bilgisayar ortamında konuya uygun olarak hazırlanmış slaytlar vb. pek çok eğitim aracı çok rahat ve etkili bir şekilde sunulabilir. Bu hem konuşmacının yükünü hafifletecek hem de dinleyicilerin ilgisini ve dikkatini çekerek motivasyonlarını yükseltecektir.

Kaynakça

- Bayraktar, M. F. (1997). *Türkiye'de vaizlik: Tarihçesi ve problemleri*. İstanbul: İFAV Yay.
- Buyrukçu, R. (1995). *Din görevlisinin mesleğini temsil gücü*. Ankara: T.D.V. Yay.
- Buyrukçu, R. (1996). Din görevlilerinin problemleri ve çözümü ile ilgili görüş ve teklifleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 75-114.
- Bülbül, A. S. (1991). *Halk eğitimine giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cross, K. P. (1981). *Adults as learners*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Duman, A. (2000). *Yetişkinler eğitimi*. Ankara: Ütopya yayınları.
- Fırat, E. (1997). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Günay, Ü. (1978). *Erzurum kenti ve çevre köylerinde dinî hayat*. Yayınlanmamış doçentlik tezi, Erzurum.
- Karaman, R. (2000). *Sanayileşmenin dine etkisi -Mersin örneği*. Konya: Akın Ofset.
- Kaya, M. (1998). *Din eğitiminde iletişim ve dinî tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kaya, Z. (2002). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Keyifli, Ş. (1997). *Urfa ve yöresinde yaygın din eğitimi: İmamların mesleki imkanları ve problemleriyle ilgili alan araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yay.
- Kidd, J. R. (1973). *How adults learn*. Chicago: Follet.

- Knowles, M. (1990). *The adult learner: A neglected species*. Houston: Gulf Publishing.
- Köylü, M. (2000a). *Yetişkin din eğitiminin teorik temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Köylü, M. (2000b). *Din görevlilerinin mesleki problemleri. Amasya ve Çorum Alevi-bektaş köyleri üzerine bir araştırma*. Samsun.
- Köylü, M. (2002). *Psiko-sosyal açıdan dini iletişim*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Levinson, D.J. (1988). *The seasons of a man's life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Lowe, J. (1985). *Dünyada yetişkin eğitime toplu bakış*. (Çev., T. Oğuzkan), Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.
- Mehmedoğlu, Y. (2001). *Erişkin bireyin kendilik bilinci ve din eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Uygun, H. (1992). *Halktaki din adamı imajı ve din görevlilerinden beklentileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dini tutum, davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yılgin, M. (1997). *Din eğitimi açısından din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri ve cemaatle olan ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun..

Religious Education from the Viewpoint of Adults

Citation/©– Dam, H. (2003). Religious education from the viewpoint of adults / Yetişkinlere göre yetişkin din eğitimi. *Journal of Values Education (Turkey)/Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 31-54

Abstract– This paper aims to explore the ideas and expectations of adults on religious educational activities for adults and the proficiencies of the religious staff who are charged with educating the adults. The sample of the study 435 people in Samsun. The result of the study showed that adults have a high sense of devotion whereas they differ in practice of religious duties. In addition, they are in need of further religious education. Yet, they indicated that they suffer from the insufficiency of religious staff in terms of their methodology of education, human relations as well as their career as well as the insufficiency of their practice of religious education.

Key Words– Adult Religious Education, Common Religious Education, Religious Staff, Adults.